

Trendy, rizika a scénáře bezpečnostního vývoje ve světě, Evropě a ČR – dopady na bezpečnostní politiku a bezpečnostní systém ČR

Program bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2010–2015 (BV II/2 – VS)

Identifikační kód: VG20102013009

Working paper 11/2011

Transformace globální moci a vlivu: Politická, ekonomická a bezpečnostní dimenze

PhDr. Miloš Balabán, Ph.D.

vedoucí Střediska bezpečnostní politiky Centra pro sociální a ekonomické strategie FSV UK
balaban@fsv.cuni.cz

Ztráta globální dominance Západu

Na počátku druhé dekády 21. století jsme svědky zásadní transformace celého stávajícího mezinárodního systému, který se začal vytvářet v posledních třech dekádách 19. století, tedy před 150 lety. Dominantní roli ve světových záležitostech a ve světové ekonomice postupně přebíraly v této době západní Evropa a Spojené státy. První a především druhá světová válka tuto dominanci oslabilo především vznikem Sovětského svazu a posílením jeho velmocenského postavení po porážce nacistického Německa v roce 1945. Svět se na čtyřicet let dostal do éry bipolárního světa ovlivňovaného soupeřením mezi SSSR a USA, nicméně role Sovětského svazu jako supervelmoci skončila jeho politickým, ekonomickým a sociálním kolapsem na počátku devadesátých let 20. století. Ale i přes existenci bipolárního světa si Spojené státy a západní Evropa (po 2. světové válce i s Japonskem) byly schopny vytvořit díky výkonnosti své ekonomiky zřetelný náskok před zbytkem světa.

Právě po rozpadu Sovětského svazu přitom došlo k posílení globální politické, ekonomické, a bezpečnostní superiority Spojených států, kterou americký publicista Charles Krauthammer označil jako „unipolární moment“.¹ Tento stav je ale v současnosti již minulostí. Jednou z hlavních příčin je ekonomická a finanční krize, která vypukla ve Spojených státech v roce 2008² a která následně díky globálnímu vlivu americké ekonomiky vyvolala ekonomickou krizi především v euroatlantickém prostoru.

V úvahu je ovšem nutné brát i širší kontext světového vývoje. Britský historik Niall Ferguson ve své knize „Civilization: The Six Ways the West Beat the Rest“³ uvádí, že Západ v průběhu 500 let předstihl zbytek světa díky tomu, že byl schopen si osvojit a využít šest klíčových

¹ „The Unipolar Moment“, Foreign Affairs, Vol. 70, No. 1, America and the World 1990, s.23-33.

<http://www.comunicazione.uniroma1.it/materiali/14.34.27_Charles%20Krauthammer%20The%20UnipolarMoment.pdf>.

² Symbolický koncem „unipolárního momentu“ může být krach americké investiční banky Lehman Brothers, symbolu amerického kapitalismu v září 2008.

³ Ferguson, N. (2011): „Civilization: The Six Ways the West Beat the Rest“, Allen Lane, London 2011.

oblastí: konkurenci, vědu, vlastnická práva, medicínu, konzumerismus a pracovní etiku. K tomu je možné ještě přiřadit i technologickou revoluci. Poprvé tento západní „monopol“ narušilo Japonsko po 2. světové válce, k Japonsku se ale v posledních třiceti letech přidaly další asijské země: na prvním místě Čína, ale též Indie, Jižní Korea, Indonésie, Singapur a Vietnam. Vzestup Asie ilustroval velmi pregnantně ekonom a bývalý americký ministr financí Lawrence Summers, který uvedl, že zatímco během průmyslové revoluce životní standard vzrostl asi o 50 % během lidského života, míra současného asijského růstu je za lidský život bezprecedentně stonásobně vyšší (10 000 %).⁴

Na základě ekonomických analýz a prognóz si lze učinit obraz o trendech ekonomického vývoje v příštích zhruba dvou dekadách. V roce 2010 se Spojené státy podílely na objemu světového HDP 24 procenty a EU 27 procenty. Za dvacet let v roce 2030 mají jejich podíly klesnout zhruba na polovinu. Pokles bude ještě markantnější u Japonska (z 9 na 3 procenta). Naopak podíl Číny se zvýší ze současných 9 procent na 24 procent a Indie ze dvou procent na deset. Prognózy počítají s tím, že na konci druhé dekády může Čína fakticky dohnat Spojené státy co do objemu HDP a v roce 2030 se podle tohoto kritéria stát největší světovou ekonomikou.⁵ Do globálního ekonomického rozvoje ale budou více promlouvat i další dynamicky se rozvíjející země, které mají perspektivní ekonomický potenciál. Nelze zde pominout vliv seskupení BRICS, kam patří vedle již uvedených asijských mocností Číny a Indie též Brazílie, Rusko a Jihoafrická republika (do roku 2010 se jednalo o uskupení BRIC – Brazílie, Rusko, Indie, Čína – Jihoafrická republika, ekonomicky nejrozvinutější africký stát, se stala členem uskupení v prosinci 2010).⁶ Vedle BRICS je v centru pozornosti i ekonomický rozvoj tzv. skupiny „N 11“ nebo „Next 11“.⁷

Globální realitou jsou dnes čtyři hlavní globální mocenská centra: severní Amerika (Spojené státy a Kanada), EU, Čína a Japonsko. Ze širšího pohledu se jedná o dva velké regionální okruhy, které mají rozhodující vliv na globální politický, ekonomický a bezpečnostní vývoj: transatlantický a asijsko-pacifický.

K procesu transformace globální moci ovšem velmi výrazně přispívají dopady ekonomické a finanční krize, jež má bezprostřední dopad na podobu mezinárodního ekonomického řádu.

První velká krize „globalizace“ potvrdila pokles role národních států, především na Západě, který je patrný již od počátku devadesátých let 20. století. Národní státy byly sice jako

⁴ Mahbubani, K. (2008): Ringing in the Asian Century, Los Angeles Times 19. 2. 2008, < <http://internet-search-marketing.com/ringing-in-the-asian-century-the-west-needs-to-get-used-to-the-end-of-its-era-of-world-dominaton.php>>.

⁵ Blíže k ekonomickému růstu nových mocností http://www.standardchartered.com/media-centre/press-releases/2010/documents/20101115/The_Super-cycle_Report.pdf a Grant, Ch: Can Europe and China shape a new world order, London, Centre for European Reform, 2008; http://www.cer.org.uk/pdf/p_837.pdf.

⁶ Analytik banky Goldman Sachs Jim O'Neill, který v roce 2001 jako první identifikoval ekonomický potenciál zemí BRIC zároveň predikuje, že ještě v této dekádě budou ekonomiky BRIC větší než ekonomika Spojených států, přičemž samotná velikost čínské ekonomiky bude dosahovat 2/3 ekonomiky americké. Čtyři ekonomiky BRIC se také budou ve druhé dekádě podílet minimálně 50% na růstu globálního HDP, přičemž Jim O'Neill nevylučuje ani 70% podíl. („Why we must stop talking about „emerging markets““, http://www.europesworld.org/NewEnglish/Home_old/Article/tabid/191/ArticleType/ArticleView/ArticleID/21780/Whywemuststoptalkingaboutemergingmarkets.aspx).

⁷ Patří sem též podle banky Goldman Sachs Bangladéš, Egypt, Filipíny, Jižní Korea, Indonésie, Írán, Mexico, Nigérie, Pákistán, Turecko a Vietnam.

„poslední instance“ schopny, resp. donuceny poskytnout pomoc kolabujícím finančním trhům, na jejichž osudu závisely příjmy milionů občanů, nicméně poté co finanční trhy (banky, nadnárodní ekonomické korporace) byly národním státem sanovány, přičemž tato sanace si vyžádala obrovské částky a státy se enormně zadlužily, začaly atakovat oslabené národní státy a nutit je k další privatizaci veřejných statků a omezování sociálního státu. V současné době dochází k tomu, že finanční trhy mj. prostřednictvím tří ratingových agentur, které se tak fakticky zařadily mezi klíčové (ale nikomu neodpovědné) globální aktéry⁸, zdražují půjčování peněz tak, že některé státy jsou dováděny až na pokraj bankrotu. Obrovské transfery peněz ze státních rozpočtů a spekulativní zdražování peněz v případě nejvíce oslabených (oslabovaných) států ovšem způsobují další kolapsy mezinárodního finančního systému. Výrazně oslabené národní státy ztrácejí schopnost těmto kolapsům předcházet nebo je odvracet.

Na druhé straně zde ale existuje „čínský“ model velkého centralizovaně řízeného národního státu s fungujícím svobodným trhem ovšem v rámci autoritářské politiky neliberálního, „státního“ kapitalismu. Tento model pomohl úspěšně čelit dopadům krize na Čínu, i když k tomu přispělo i to, že Čína roste trendově rychleji než rozvinuté země kvůli akumulaci kapitálu, a proto ani tak silný šok jako finanční krize nezpůsobil pád Číny do recese.

Není vyloučeno, že Západ tak bude nucen poprvé od kolapsu světové socialistické soustavy koncem osmdesátých let 20. století čelit ideologické výzvě: konfrontaci liberálního kapitalismu a demokracie s kapitalismem neliberálním. Tento, především „čínský“, model se přitom stává přitažlivý pro řadu zemí v Asii, Africe či Latinské Americe v konfrontaci s ekonomickou a finanční krizí, jež v první řadě postihla především Spojené státy a Evropu. Dá se říci, že nekontrolovaný ekonomický liberalismus se krizí výrazně zkompromitoval a ztratil na své atraktivitě.⁹ Naopak Číny a dalších dynamicky se rozvíjejících ekonomik se krize příliš výrazně nedotkla a naopak se staly garantem a generátorem globálního ekonomického růstu.

⁸ Jedná se o americké agentury Standard & Poor's, Moody's Investors Service a Fitch Ratings. V letech prosperity ratingové agentury masivně vydělávaly na přidělování nejvyšších hodnocení řadě problematických hypotečních půjček, což vzbuzovalo dojem jejich bezpečnosti a vysoké hodnoty. Nedokázaly přitom rozpoznat blížící se krizi, která finanční systém rozvrátila. Podle deníku The New York Times (NYT) americké ministerstvo spravedlnosti vyšetřuje agenturu Standard & Poor's, zda správně ohodnotila hypoteční dluhopisy v letech před finanční krizí. Vyšetřovatelé chtějí zjistit, zda původní záměr analytiků Standard & Poor's snížit hodnocení hypotečních dluhopisů vyšší manažeři firmy svévolně nezměnili. Pokud americká vláda najde dostatečné množství důkazů, které by toto podezření potvrdily, vyvolá to občanskosprávní spor a vážně to zpochybní tvrzení ratingové agentury o tom, že rozhodování jejich analytiků je nezávislé a nepodléhá obchodním tlakům. NYT též uvádí, že jsou všechny tři ratingové agentury ohledně svých možných pochybení vyšetřovány americkou Komisí pro cenné papíry a burzy. (Blíže viz http://www.nytimes.com/2011/08/18/business/us-inquiry-said-to-focus-on-s-p-ratings.html?_r=1&scp=4&sq=Standard%20&%20Poor%C2%B4s&st=cse).

⁹ V expertních a politických diskusích se objevila i teorie tzv. Pekingského konsenzu, který vychází z toho, že rozvojové země by měly postupně rozvíjet ekonomiku při zachování rozhodujícího podílu aktiv v rukou státu a že dobře připravené tržní reformy by měly předcházet politickým a kulturním změnám. Jedná se tedy o pravý opak dlouhodobě dominantního Washingtonského konsenzu, podle kterého měly vlády chudších států co nejrychleji privatizovat státní firmy, za každou cenu prosazovat volný trh, deregulovat a omezovat veřejné výdaje. V daném případě je možné uvést, že představitelé „třetího“ světa tento koncept zpochybnili právě pod vlivem globální ekonomické a finanční krize.

G-20: zárodek nové kvality globálního vládnutí?

Ekonomická krize způsobila i radikálnější změnu v dosud existujícím globálním mocenském řádu. Poprvé od průmyslové revoluce není ekonomická moc výlučně soustředěna v rukou Západu, což je historicky přelomový moment. Kolaps západního modelu ekonomického vládnutí, přispěl k tomu, že uskupení nejvyspělejších západních zemí a Japonska (G7 a později s Ruskem G-8) přestalo být exkluzivním klubem pro řešení globálních politických a ekonomických výzev. G-8 vystřídalo uskupení G-20, tedy 20 nejvyspělejších a nejdynamičtěji se rozvíjejících se zemí světa, které má efektivněji čelit krizi na globální úrovni. Vedle bývalých členských zemí G-8 (Francie, Itálie, Japonsko, Kanada, Německo, Rusko, Spojené státy, Velká Británie) se tak členy G-20 vedle fakticky západního aktéra Austrálie staly díky svému ekonomickému růstu i „nezápadní aktéři“ – Čína, Indie, Argentina, Brazílie, Indonésie, Jižní Korea, Mexiko, Saudská Arábie, Jihoafrická republika a Turecko.

G-20 je možné typologicky označit za síťovou organizaci, která odvozuje svoji legitimitu z míry globálního ekonomického vlivu (ekonomiky G-20 představují 85 % světového hrubého domácího produktu, 80 % mezinárodního obchodu a 2/3 světové populace). Na jeho platformě jsou již identifikována hlavní témata a problémy globální, především ekonomické agendy, a jsou vedena jednání, jak tyto problémy řešit. V centru pozornosti je v současné době především to, jak koordinovaně a konsensuálně přijímat relevantní opatření k omezení dopadů ekonomické krize a definovat „exit strategy“ z této krize. Mezi členskými státy G-20 ale existuje celá řada konfliktních témat a sporů, které ztěžují hledání společných východisek a strategií. Jedná se např. o spory mezi státy, které mezi sebou mají výraznou nerovnováhu obchodní bilance (Spojené státy – Čína), vzájemné obviňování z měnových manipulací opět mezi Spojenými státy a Čínou (podhodnocená čínská měna juan vs. kvantitativní „uvolňování“ dolaru), politickou nedůvěru mezi „západními“ a „nezápadními“ členy G-20 založenou i na historických reminiscencích z koloniálních dob¹⁰ (která se např. projevuje i v jednáních o omezení dopadů negativních klimatických změn). Naopak téměř žádné diskuse se na půdě G-20 zřejmě nevedou a nepovedou o lidských právech a míře demokracie v jednotlivých zemích. Klíčovými body agendy jsou v první řadě ekonomická témata a čistě politická agenda, která by se mohla dotýkat zmíněných citlivých „lidskoprávních“ otázek, je až druhořadá. Těžko by také takovou diskusi připustil jeden z klíčových členů G-20 Čína, a spolu s ní i Rusko nebo Saudská Arábie.

Otevřenou otázkou zůstává, zda se platforma G-20 může stát zárodkem globálních ekonomických reforem a perspektivně též základem pro reformování stávajících institucí globálního politického i ekonomického vládnutí (Organizace spojených národů, Mezinárodní měnový fond, Světová banka, ad.). Situace je zatím taková, že řada velkých členských zemí G-20 bude spíše preferovat hájení silných politických a ekonomických pozic ve vlastních regionech, včetně posilování své vůdčí role v nich. Tím jsou vytvářeny podmínky pro rozvoj regionálních organizací, ve kterých budou zpravidla dominovat 1-2 klíčoví aktéři. Příkladem je

¹⁰ Příznačné je v tomto ohledu např. vyjádření bývalého brazilského prezidenta Luise de Silvy, který neváhal prohlásit, že „krize byla způsobena iracionálním chováním bílých lidí s modrými očima, kteří se před krizí domnívali, že ví všechno a nyní se ukázalo, že neví nic“.

několik: Evropská unie s výraznou dominancí Německa a Francie, ASEAN¹¹ s výrazným vlivem Indonésie, UNASUR¹² s vedoucí rolí jihoamerické mocnosti Brazílie, Africká unie¹³, kde vůdčí roli má nejrozvinutější africká země – Jihoafrická republika, Šanghajská organizace spolupráce¹⁴, kde hrají nejdůležitější úlohu Rusko a Čína, a též Rada pro spolupráci arabských států v Zálivu¹⁵ s nejdůležitější rolí Saudské Arábie. Dá se očekávat, že regionální organizace budou v této konstelaci i více vzájemně komunikovat, posilovat svoji roli ve všech sférách mezistátních aktivit, což bude znamenat i růst jejich role při řešení politických, ekonomických a bezpečnostních sporů. To by ale mohlo přispívat i k dalšímu oslabování role Organizace spojených národů. Na druhé straně tím, že se regionální organizace v jistém smyslu stávají i globálními svým potenciálem a vzájemným propojením (prostřednictvím členských zemí), mohly by představovat základ pro potřebnou reformu OSN. Odpovídá to např. představě amerického futurologa Alvina Tofflera, který navrhl, aby se OSN změnila ve federaci různých struktur a paktů. Že je taková podoba OSN v budoucnu reálná, naznačuje její rozhodnutí o transformaci organizace ze shromáždění národních států na orgán, který poskytuje právo na zastoupení také regionálním blokům (květen 2011).

Spojené státy jako odcházející a Čína jako nastupující supervelmoc?

„Geopolitickou osou“ globálního politického, ekonomického a bezpečnostního vývoje ale bude vývoj dvou klíčových aktérů 21. století – Spojených států a Číny, resp. jejich vzájemných vztahů.

Spojené státy se především vlivem ekonomické krize dostaly do situace, kdy dochází k vyčerpání jejich potenciálu získaného po 2. světové válce a ztrátě jejich globální autority. Symbolizuje to především aktuální výše amerického zadlužení, která v roce 2011 dosáhla výše 14,293 biliónu dolarů. K akceleraci tohoto zadlužení došlo přitom možná paradoxně v posledních dvaceti letech po skončení studené války (tedy v době „unipolárního momentu“ historie). Významný americký diplomat, bývalý velvyslanec USA v SSSR Jack Matlock ve své knize „Superpower Illusions: How Myths and False Ideologies Led America Astray – And How to Return to Reality“¹⁶ napsal, že za dvacet let poté, co prezident George Bush starší ohlásil

¹¹ ASEAN (Association of South East Asian Nations -Sdružení národů jihovýchodní Asie). Jde o regionální mezinárodní organizaci založenou v roce 1967. Sdružuje Brunej, Filipíny, Indonésii, Kambodžu, Laos, Malajsi, Myanmar, Singapur, Thajsko a Vietnam.

¹² UNASUR (Unión de Naciones Suramericanas - Unie jihoamerických národů) je nadnárodní a mezivládní unie sjednocující dvě existující celní unie – MERCOSUR a Andské společenství. Cílem UNASUR má být vytvoření sociální, politické a ekonomické unie v Jižní Americe podle vzoru EU. Členskými státy jsou Argentina, Bolívie, Brazílie, Ecuador, Guyana, Chile, Kolumbie, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay a Venezuela.

¹³ Africká unie je organizací pro politickou, ekonomickou a bezpečnostní spolupráci afrických zemí. Jejimi členy je 53 zemí (jediným africkým státem stojícím mimo je Maroko, které AU bojkotuje kvůli připuštění a de facto uznání existence Západní Sahary – Saharské demokratické arabské republiky, jejíž území si samo nárokuje). Vzorem pro vznik Africké unie byla Evropská unie, již AU také velmi kopíruje svojí strukturou a činností.

¹⁴ Šanghajská organizace pro spolupráci (ŠOS, angl. SCO, rus. ШОС) je mezinárodní organizací k zajišťování regionální bezpečnosti a ekonomické spolupráce. Jejimi členy jsou Čína, Kazachstán, Kyrgyzstán, Rusko, Tádžikistán a Uzbekistán, pozorovatelskými zeměmi Indie, Írán, Mongolsko, a Pákistán.

¹⁵ Rada pro spolupráci arabských států v Zálivu známá také jako Rada Zálivu či Rada pro spolupráci v Zálivu (Gulf Cooperation Council – GCC) je ekonomicko-politická unie, již tvoří šest arabských států, které mají přístup k Perskému zálivu. Členskými státy jsou Kuvajt, Saudská Arábie, Katar, Spojené arabské emiráty, Bahrajn a Omán.

¹⁶ Matlock, J: (2010): „Superpower Illusions: How Myths and False Ideologies Led America Astray – And How to Return to Reality“, Yale University Press, 2011.

éru nového světového řádu, zde máme prohlubující se ekonomickou recesi, americká armáda uvízla ve dvou konfliktech delších jak druhá světová válka a USA se staly největším světovým dlužníkem.

Výše zadlužení Spojených států přitom poroste (v roce 2015 to má být již 18,6 bilionu dolarů) a v současnosti bezesporu představuje pro Spojené státy retardační faktor limitující jejich politickou, ekonomickou a vojenskou sílu v globálním měřítku. Dnes např. americká vláda na úroky z dluhů utratí 8 % svých příjmů (celková úroveň zadlužení federální vlády dosahuje 93 % HDP, tak enormní zadlužení měly Spojené státy naposledy za 2. světové války). Podle výhledu rozpočtového výboru Kongresu by to ale mělo být na konci druhé dekády století 17 %. Takže pokud bude nucena na úroky z dluhů věnovat téměř pětinu rozpočtu země, může to vést i k omezování stále vysokého vojenského rozpočtu a šetření na armádě. Jeví se to též jako ekonomická nezbytnost: např. náklady spojené s americkým angažmá v konfliktech v Afghánistánu, Iráku a Pákistánu dosáhly podle expertních odhadů minimálně 3,2 bilionu dolarů a navíc byly financovány téměř výlučně prostřednictvím půjček. Na jejich umoření přitom USA již zaplatily jen na úrocích 185 miliard dolarů a další bilion dolarů musí zaplatit do roku 2020. Proto bude pravděpodobně do budoucna neudržitelný stav, kdy se Spojené státy podílejí 75 % na financování rozpočtu Severoatlantické aliance. Předpokládané snížení financování aliance z americké strany tak může mít vážné dopady na charakter jejího fungování.

Neméně komplikované ale mohou být i dopady zadlužování Spojených států na vnitřní společenský a ekonomický vývoj, kde existuje řada retardačních prvků. Známy americký publicista Fareed Zakaria je otevřeně identifikoval: americká ekonomika je v mnoha ohledech stále závislá na výsledcích dosažených v padesátých a šedesátých letech 20. století (stavba dálnic, financování vědy, systém státního vzdělávání, imigrační politika), přičemž v současnosti není viditelná inovace a rozvíjení těchto výsledků: zastarávající infrastruktura (až 23. místo ve světě s velkým odstupem od nejrozvinutějších zemí světa), délka života (Spojené státy jsou na 27. místě na světě, ale jsou na prvním místě v míře otylosti populace). Naopak je ve Spojených státech největší míra kriminality z rozvinutých zemí a největší počet zbraní mezi populací.¹⁷ Zásadním problémem americké společnosti je ale masový život na dluh – dlouhodobě neudržitelné je fungování „kreditní“ společnosti. Její (ne)fungování v podobě hypoteční krize koncem první dekády 21. století, která odstartovala ekonomickou a finanční krizi Západu, mělo přitom doslova geopolitické dopady. V této souvislosti stojí před americkou politickou elitou velká výzva: nalézt nové „motory“ post-krizového růstu, neboť předkrizový růst byl založen na nadměrné spotřebě amerických domácností. Finanční krizi lze také chápat jako proces eliminace vnější nerovnováhy americké ekonomiky. Dlouhodobé spory mezi prezidentem a Kongresem (resp. mezi demokratickou a republikánskou stranou) ohledně navyšování tzv. dluhového stropu, bez čehož nelze odvrátit bankrot amerického státu (jehož jedno dějství bylo ukončeno politickým kompromisem na poslední chvíli v srpnu 2011) ale signalizuje, že americká politická elita může mít s nacházením nových strategií pro rozvoj Spojených států problémy.

Spojené státy přitom stojí před nevyhnutelným a komplikovaným procesem jak udržet svoji velmocenskou pozici ve vzrůstající konkurenci s novými nastupujícími mocnostmi tak, aby

¹⁷ Zakaria, F. (2011): Are America's Best Days behind Us?, Time, 3. 3. 2011
<<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,2056723,00.html>>.

byly „první mezi rovnými“. Spojené státy mají ovšem přes všechny uvedené problémy stále ještě k dispozici nemalý „plusový“ ekonomický, vědecký i vojenský potenciál, jak toho dosáhnout. Disponují dolarem jako světovou rezervní měnou č. 1¹⁸ a stále mají nejlikvidnější trh se státními dluhopisy na světě. Investují nejvíce v celosvětovém měřítku do výzkumu a vývoje (přibližně 1/3 všech výdajů alokovaných na tuto oblast v nejrozvinutějších zemích světa), přičemž jsou na špici v takových progresivních odvětvích, jakými jsou nanotechnologie, biotechnologie a tradičně informační technologie. Spojené státy, jež se podílejí 5 % na počtu obyvatel země, mají na svém území 7-8 univerzit ve světovém univerzitním „top ten“. Spojené státy jsou tak velmi přitažlivou destinací pro mladou nadějnou inteligenci doslova z celého světa, která je následně schopna vytvářet „přidanou hodnotu“ americké „soft power“. S tou je spojena i významná americká pozice na globálním informačním a kulturním trhu. Stále důležitá je i vojenská moc, kde Spojené státy minimálně v horizontu dvou až tří dekad nebudou mít s ohledem na početní stav, kapacity a technologickou úroveň armády konkurenci. S ohledem na tento fakt je možné dojít k závěru, že ve světě ještě koexistuje unipolarita (vojenská moc USA) s multipolaritou (ekonomická síla USA, EU, Číny, Indie, Japonska, Ruska a dalších nastupujících mocností).

Tyto „rozvojové plusy“ Spojených států tak mohou být základem pro uplatňování konceptu „chytré moci“ (smart power), jehož autorem je Joseph Nye, bývalý náměstek ministra obrany v administrativě prezidenta Clintona a profesor Harvardovy univerzity.¹⁹ Jde v něm o umné kombinování podle potřeby tradiční vojenské moci (hard power) s měkkou moci (soft power)²⁰ a využívání spojenectví a sítí, jež budou schopny reagovat na nové prostředí globálního informačního věku. Nye k tomu doslova uvádí, že „sítí přináší moc dosahovat preferovaných výsledků ve spolupráci s dalšími aktéry, nikoli jejich válčováním“.²¹ V politické praxi to například představuje budování globálního systému založeného nikoliv na jednostranné dominanci jedné velmoci, ale spíše na rovnováze moci mezi jednotlivými mocnostmi. Právě takovou strategii se snaží uplatňovat administrativní prezident Obama – hlavně ve vztazích s Čínou a také s Ruskem. V případě Číny je to ale určitě diktováno i naprostou ekonomickou nezbytností.

Takový stav si možná nedokázali vůbec představit architekti návratu Číny do světové velmocenské politiky před čtyřiceti lety – americký prezident Richard Nixon a jeho ministr zahraničí Henry Kissinger, kteří byli hlavně motivováni využitím Číny jako významné protiváhy hlavního protivníka Spojených států ve studené válce – Sovětského svazu. Za 32 let od navázání diplomatických styků mezi Čínou a Spojenými státy v roce 1979 se ale Čína realizací rozsáhlých ekonomických reforem stala druhou nejsilnější ekonomikou světa s perspektivou Spojené státy nejen dostihnout, ale i předstihnout v objemu HDP. Růst čínského HDP byl přitom v letech 2004-2010 v průměru dvouciferný (tabulka 1).

Tabulka 1: Růst čínského domácího produktu (meziročně v procentech)

¹⁸ Bývalý předseda Rady guvernérů Federálního rezervního systému Spojených států Alan Greenspan se v této souvislosti (možná poněkud arogantně ale zatím zřejmě pravdivě) vyjádřil, že „USA dokážou splatit jakýkoliv dluh, který mají, protože si vždycky mohou natisknout dost peněz. Takže pravděpodobnost bankrotu se rovná nule.“

¹⁹ Nye, S.J.(2011): The Future of Power, Public Affairs 2011.

²⁰ Autorem tohoto termínu je též J. Nye.

²¹ Nye, S. J. (2011): The Future of Power < <http://www.project-syndicate.org/commentary/nye87/English>>.

Rok	%
2010	10,3
2009	9,2
2008	9,6
2007	14,2
2006	12,7
2005	11,3
2004	10,1

Zdroj: Forbes 2011

Čína v současnosti disponuje obrovskými dolarovými rezervami (v roce 2010 dosáhla jejich výše 2,85 bilionu dolarů) a je největším věřitelem Spojených států. V roce 2011 držela Čína dluhopisy americké vlády v hodnotě zhruba 1,2 bilionu dolarů (objem amerických dluhopisů držných zahraničními subjekty dosahuje částky 4,5 bilionu dolarů). Výrazná je i nerovnováha americko-čínské obchodní bilance (v roce 2010 např. činil americký vývoz do Číny 81,8 miliard dolarů, kdežto dovoz z Číny 344,1 miliard dolarů). Spojené státy jsou ale stále více finančně závislé na Číně, a pokud by se čínská vláda rozhodla Spojeným státům nepůjčovat, mělo by to pro americkou ekonomiku katastrofální důsledky, neboť fakticky dnes Čína financuje provoz americké armády a významný podíl americké zdravotní péče. Navíc v poslední době přestává platit zavedený vztah obou zemí, kdy Čína pouze vyrábí a USA pouze kupují (dokladem čehož je např. kontrakt na dodávku 200 letadel Boeing do Číny a další kontrakty). Postupně začíná sílit i čínská expanze v akvizicích významných podniků na americkém trhu. Přibližuje se okamžik, kdy se Čína stane hlavním ekonomickým partnerem Spojených států, čímž ještě zesílí vzájemná ekonomická propojenost mezi oběma zeměmi. Logická je pro existence tzv. strategického ekonomického dialogu (SED) mezi Čínou a Spojenými státy, který získal i neformální označení G-2. To ovlivňuje i zahraničněpolitické priority Spojených států, kdy se východní Asie, kde má Čína stále větší vliv, stává pro Spojené státy důležitějším regionem než Evropa.²²

Čína se bude nadále snažit posilovat svoji ekonomickou sílu, která může kompenzovat unipolární vojenskou roli Spojených států. Nebude tak opakovat chybu Sovětského svazu, který se snažil držet se Spojenými státy krok ve zbrojení, což ho ekonomicky mimořádně vyčerpávalo, a v konečném důsledku významně přispělo k jeho kolapsu. Číňané v mnoha ohledech postupují jako „asymetrická velmoc“, využívající ekonomickou moc a postupně získávající stále větší zdroje energetických a jiných strategických surovin v Asii, Africe a Jižní Americe. Ukázkovým příkladem je zde monopolizace Čínou světového trhu kovů vzácných zemin, který ovládla z 97 %. Jedná se o sedmáct prvků strategického významu, které se v zemském nitru sice vyskytují poměrně hojně, ale jen málokdy v takové koncentraci, aby jejich těžba byla rentabilní. Průmysl jich potřebuje málo, avšak neobejde se bez nich – jako třeba automobilky, výrobci počítačových komponentů, ale i vojenských radarů. Čína může také narušovat americkou vojenskou převahu ve vybraných segmentech – např. v kosmické nebo internetové technologii, což již činí. Využívá také ekonomické krize, a z pozice „úspěšnější“ země dává Spojeným státům rady, jak mají čelit krizi. Aby se krize neprohlubovala a Spojené státy neohrožovaly Čínu nesplácením svých závazků, objevila se

²² Symbolická byla v tomto směru první zahraniční návštěva ministryně zahraničí Spojených států Hillary Clintonové v administrativě prezidenta Obamy po jeho inauguraci v lednu 2009. Nesměřovala jako tradičně do Evropy a na Blízký východ nýbrž právě do východní Asie.

v čínských médiích řada doporučení jak tomu předejít: především snížit výdaje a zvýšit daně, a také omezit vojenský rozpočet.²³

Čína může zároveň v dlouhodobém horizontu pokračovat ve snaze snižovat svou závislost na Spojených státech – v daném případě se jedná především o oslabování pozice dolaru jako světové rezervní měny. Čínský prezident Chu Ťin-tchao naznačil, že to může být dlouhodobým čínským cílem. V této souvislosti stojí za zaznamenání, že Čína v úsilí o „dedolarizaci“ světové ekonomiky²⁴ již podepsala dvoustranné obchodní smlouvy s Brazílií a Malajsií předpokládající platbu v jüanech. Čína také začala platit Rusku za dodávky ropy novým ropovodem ze Sibiře v jüanech vzhledem k tomu, že Čína a Rusko zavedly v roce 2010 směnitelnost svých měn.²⁵

Čínské politické vedení si je ale zároveň vědomo toho, že Čína se stále nachází v rozvojové fázi, což limituje čínské globální politické, ekonomické a bezpečnostní ambice. Čína je stále i po třiceti letech reforem fakticky stále ještě rozvojovou, i když bouřivě se rozvíjející zemí ve střední fázi industrializace. Odráží se to i v tom, že ekonomická prosperita a s tím spojená odpovídající životní úroveň není rovnoměrně rozložená. V roce 2010 byla např. hodnota HDP na hlavu (PPP) dle údajů MMF pouhých 7 519 dolarů²⁶. V Číně je stále 43 milionů obyvatel pod hranicí chudoby (2 dolary denně), není dostatečně rozvinut systém zdravotního a sociálního zabezpečení, investice do veřejného vzdělání dosahují 2,4 % HDP, přičemž celosvětový průměr je 4,9 %, a prudký ekonomický růst implikuje permanentní inflační tlaky. Významné jsou i regionální rozdíly – v roce 2008 činil rozdíl mezi průměrným příjmem obyvatel měst a venkova 3,3 násobek. Rozdíl v hodnotách HDP mezi oblastmi na rozvinutějším východě a oblastmi na zaostalejším západě Číny pak přesáhl trojnásobek, rozdíl HDP na hlavu pak 2,3 násobek. Další vývoj Číny bude ovlivněn tím, zda se jí podaří udržet vysoké tempo růstu, který je předpokladem sociálního smíru a udržení společenské soudržnosti. Nedá se přitom vyloučit růst sociálních tenzí, které vyplývají z ekonomických a sociálních rozdílů v Číně, jak mezi regiony, tak i mezi občany. Otázkou také je, zda bude možné, aby nadále existoval rozpor v charakteru vládnutí mezi mocenským monopolem vládnoucí komunistické strany při řízení země a ekonomikou řídicí se tržními principy. S tím, jak poroste životní úroveň (především u stále sílící střední třídy), zároveň poroste poptávka po svobodě a demokracii, což není zcela v souladu s tímto monopolem. Komunistická strana se zkušenostmi ze tří desítek let reforem založených na pragmatických přístupech (je možné

²³ Komentátor zpravodajského serveru China Daily Chan Tung-pching např. napsal: „Kde si Amerika může dovolit škrtnat, to jsou výdaje na armádu. Amerika by si měla uvědomit, že doba imperialismu a kolonialismu je dávno pryč“

²⁴ Jednou z reakcí BRIC na globální finanční a ekonomickou krizi a roli USA při jejím vzniku bylo, že na prvním summitu hlav států a vlád BRIC v ruském Jekatěrinburgu (2009) byl ze strany Ruska a Číny předložen návrh na snižování závislosti na dolaru jako světové rezervní měny. Zajímavou analýzu k tomuto problému, která vzbudila velký ohlas „Dedolarizace a konec vojensko-finanční hegemonie USA. Přelom v Jekatěrinburgu:“ (De-Dollarization and the Ending of America's Financial-Military Hegemony. The Yekaterinburg Turning Point) zpracoval americký ekonom Michael Hudson. Mj. v ní uvádí, že Jekatěrinburg vejde do historie nejen jako místo, kde skončil život posledního ruského cara, ale i amerického impéria. Analýza je dostupná na <<http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=13969>>. Její upravená verze byla publikována 15.6. 2009 ve Financial Times <http://www.ft.com/cms/s/0/16e9f3e8-5944-11de-80b3-00144feabdc0.html?nclick_check=1>.

²⁵ Čína momentálně provozuje řízený floating vůči koši měn, který obsahuje zejména americký dolar, euro, japonský jen, korejský won a další měny.

²⁶ Spojené státy mají HDP na hlavu 47 284, Německo 36 033 a Česká republika 24 869 dolarů.

připomenout známý slogan iniciátora čínských reforem Teng Siao-pchinga „Nezáleží, jestli je kočka bílá nebo černá, hlavně když chytá myši.“) se ale může pokusit o reformu politického systému. K ní vyzval čínský premiér Wen Ťia-pao v interview pro televizní stanici CNN s tím, že má zajistit větší prostor pro občanskou kritiku vládní strany, vyslyšet volání po „demokracii a svobodě“. Přímo řekl: „Bez politické reformy Čína ztratí to, čeho již dosáhla díky ekonomické restrukturalizaci.“ Šlo by tedy o bezprecedentní pokus rozvíjet demokracii řízeným procesem. V této souvislosti je možné uvést, že dochází i k procesu „otevírání“ samotné komunistické strany: jejími členy se mohou stát i podnikatelé, kteří tak byli zrovnoprávněni s „tradičními“ sociálními skupinami (dělníci, rolníci, pracující inteligence).

Čínský vzestup ale přes všechna uvedená vnitřní rizika přináší světu nesporné výhody. Tím, jak Čína bohatne, postupně dává své populaci prostředky na to, aby mohla nakupovat zboží z celého světa, a více cestovat do zahraničí, čímž generuje v ostatním světě nová pracovní místa. Světová ekonomika, její růst a stabilita již následně není tolik závislá na americkém spotřebiteli.

Čínské politické vedení bere vážně v potaz i možný vliv vnějších bezpečnostních faktorů na politickou a ekonomickou stabilitu země. Patrná je především bezpečnostní nestabilita ve střední, jižní a východní Asii, tedy v regionech, se kterými Čína bezprostředně sousedí a kterým tak musí věnovat prvořadou pozornost. Dá se v podstatě hovořit o uceleném pásu bezpečnostní nestability počínaje Afghánistánem, přes Pákistán, Indii až po Korejský poloostrov. V tomto pásu je soustředěn značný konfliktní potenciál spojený i s růstem vlivu radikálního islamismu nebo nebezpečím rozšiřování/použití zbraní hromadného ničení (možná eskalace občanské války v Afghánistánu po ukončení vojenské angažovanosti NATO a USA, politická nestabilita ve středoasijských zemích, např. v Kyrgyzstánu, Uzbekistánu a Tádžikistánu, indicko-pákistánské konfliktní vztahy, potenciální hrozba islamistického převratu v Pákistánu s tím, že islamisté budou mít k dispozici jeho jaderný potenciál, nepředvídatelné kroky severokorejského režimu apod.). Čína musí registrovat rostoucí vliv radikálního islamismu na svém území – v západní Ujgurské autonomní oblasti Sin-Ťiang a severní provincii Ning-Sia, kde žije 30 milionů muslimů – a také další nevojenské hrozby, jakými jsou např. produkce a pašování drog (Afghánistán, Barma) nebo námořní pirátství (nejen v Adenském zálivu, ale např. i v Malackém průlivu, klíčové námořní tepně spojující Asii, Afriku a Evropu).²⁷ Případná eskalace zmíněných konfliktů nebo zvyšování bezpečnostního napětí v regionu by se mohlo negativně odrazit na ekonomickém rozvoji Číny, což může být jeden z hlavních důvodů, proč se Čína v současnosti profiluje spíše jako regionální a nikoliv globální bezpečnostní aktér.²⁸ Kvalitativní i kvantitativní navyšování čínského vojenského potenciálu²⁹ tak zároveň nemusí být vnímáno pouze jako „čínská hrozba“ Západu, nýbrž i jako čínská reakce na prvky regionální bezpečnostní nestability. Zároveň je ale zřejmé, že posilování čínské vojenské moci je v první řadě zaměřeno na eliminování americké vojenské přítomnosti v okolí Číny. Spojené státy mají ovšem stále nad Čínou značnou vojenskou převahu (tabulka 2).

²⁷ Ročně zde např. propluje 50 tisíc lodí.

²⁸ Čína se nicméně aktivně účastní mírových misí OSN, ve kterých působí více jak 2000 příslušníků Čínské lidové osvobozené armády.

²⁹ Od počátku 21. století čínský vojenský rozpočet výrazně roste, což dokládají i údaje Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI (odhad v miliardách USD): 2000: 32,100, 2001: 39,500, 2002: 45,900, 2003: 49,800, 2004: 55,200, 2005: 62,100, 2006: 72,900, 2007: 84,100, 2008: 92,700, 2009: 110,100, 2010: 114,30

Tabulka 2: Poměr vojenských sil mezi USA a Čínou

USA	Vojenský rozpočet	Čína
698,281	Celkem v roce 2010 (v mld USD)	114,300*
43	Podíl na světových výdajích na zbrojení (%) 2010	7,3*
4,7	Podíl na HDP (%) 2009	2,2*
1,58 miliónu	Počet příslušníků OS	2,26 miliónu
	Výzbroj	
2379	Letadla	1320
139	Neviditelné stroje	0
11	Letadlové lodě	0
72	Ponorky	9
57	Torpédoborce	27
9400	Jaderné hlavice	240

* Odhad SIPRI

Zdroj: BBC 2011, SIPRI 2011

Čínsko-americké bezpečnostní vztahy mají nyní dvě protichůdné roviny: potenciální nepřátelství (i když dosud spíše verbální) a spolupráci. Čína nelibě nese značnou vojenskou přítomnost Spojených států v regionu východní Asie, především v oblasti Korejského poloostrova, a vojenskou podporu Tchaj-wanu, což je zřejmě nejvíce senzitivní bod čínsko-amerických vztahů. Na druhé straně vzájemná ekonomická spolupráce a společné ekonomické zájmy vedou i ke strategické bezpečnostní spolupráci např. v oblasti nerozšiřování zbraní hromadného ničení (spolupráce v rámci šestistranných rozhovorů o severokorejském jaderném programu, jednání o íránském jaderném programu), boje proti terorismu nebo pirátství. V daném případě je nutné připomenout aktivní čínskou účast v protipirátské operaci v Adenském zálivu, což je hodnoceno jako jeden z významných kroků k větší čínské participaci na zajišťování globální bezpečnosti.³⁰ Úroveň čínsko-amerických vztahů dokumentuje i zřízení „horké linky“ pro přímou komunikaci mezi ministry obrany obou zemí.³¹ Tato skutečnost možná více než co jiného potvrzuje novou kvalitu vztahů mezi oběma mocnostmi s ohledem na obdobnou linku existující mezi dvěma supervelmocemi v období studené války – USA a SSSR.

Evropská unie: zamířené kontury „globální mocnosti bez států“

Někteří vlivní evropští politici v kontextu prohlubující se politické a ekonomické spolupráce mezi Spojenými státy a Čínou přišli s tezí, že je nutné čelit trendu vzniku potenciální G-2 (USA

³⁰ Působí zde dva čínské torpédoborce a zásobovací loď.

³¹ „Horká linka“ byla zřízena v roce 2008 a jejím hlavním cílem je umožnit přímý kontakt mezi ministry obrany Číny a Spojených států ve věcech společného zájmu a zejména v případě mimořádných situací.

a Čína) vytvořením G-3 (USA + Čína + EU),³² neboť Evropa by se neměla ocitnout mimo vytvářející se hlavní „geopolitickou osu“ 21. století. Tato ambice se může jevit jako oprávněná ve světle toho, že Evropa je stále z administrativního a právního hlediska nejstabilnějším hospodářským prostorem na zemi, bez zásadních vnitřních konfliktů, masové chudoby či diktatury s vysokou mírou politické, kulturní, sociální a environmentální přitažlivosti. Evropa v „G-3“ by potvrzovala, že je globálním aktérem.

Může ale Evropa být skutečným globálním aktérem, rovnoprávným s velkými národními státy jakými jsou USA a Čína? Existuje celá řada faktorů, které možnosti Evropy omezují. I přes unikátní model rozvoje politické a ekonomické integrace trvající už téměř 55 let, který lze také charakterizovat jako „vykupování Evropy od národního státu“, je Unie tvořena 27 národními členskými státy, mezi nimiž panuje značná politická a ekonomická rozmanitost, přičemž každý z těchto států má i vlastní historii a historické zkušenosti, které formují i jejich vnitřní i zahraniční politiku. To všechno jsou retardéry plně konsensuální politiky v procesu politické komunikace a rozhodování především ve dvou klíčových oblastech: v hospodářské politice a v zahraniční a bezpečnostní politice – a Unie právě zde nefunguje příliš efektivně a dobře.

Pozici EU výrazně (stejně jako v případě Spojených států) zkomplikovala ekonomická krize, jejímž hlavním projevem je krize evropské měnové unie. Ta ukázala meze toho, zda může být další rozvoj evropské integrace založen pouze převážně na politické vůli a nikoliv na ekonomických realitách. Stále se přitom musí řešit na politické úrovni dilema, zda EU může být mocností, aniž by byla státem. Jednou z reakcí na něj může být vytvoření společné vlády eurozóny. Návrh na její vytvoření předložený v roce 2011 nejnápadnějšími členy Unie – Německem a Francií – mj. předpokládá užší a dlouhodobou hospodářskou integraci, která by měla vést k jednotné rozpočtové, daňové, ekonomické i sociální politice. Je ovšem otevřenou otázkou, zda tento plán uspěje a zda se naopak nemůže stát katalyzátorem další difuze EU. V každém případě je ale nyní zřejmé, že osud společné měny je klíčovým geopolitickým faktorem. Případný krach eura by způsobil nejen pravděpodobný rozpad EU, ale i krizi celé světové ekonomiky – a poškodil by též Spojené státy a Čínu.

I to je důvod, proč se pro ekonomicky stále sílící Čínu stala Evropa cílem zvýšené ekonomické expanze. Koncem června 2010 držela čínská vláda obligace eurozóny v hodnotě 630 miliard EUR (7,4 % jejich celkového objemu) a studie Evropské rady pro zahraniční vztahy odhaduje, že 40 % čínských investic v EU je v Portugalsku, Španělsku, Itálii, Řecku a střední a východní Evropě.³³ Čína se stala hlavním věřitelem, který skoupil španělské dluhopisy, stejně tak postupuje v případě Portugalska. Čína si zároveň pořizuje rozsáhlé akvizice v ekonomicky oslabeném Řecku, které se tak může stát bránou čínské ekonomické expanze do Evropy. Ta již začala: v roce 2010 se čínské investice v Evropě zvýšily o 12 % a očekává se jejich další růst. Dynamický je i nárůst vzájemných obchodních vztahů mezi ekonomicky nejsilnějším státem unie Německem a Čínou v posledních pěti letech. Dokumentují to i fakta: mezi lety

³² Např. první místopředsedkyně Evropské komise a vysoká představitelka Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, Catherine Ashtonová na jednání Rady EU v prosinci 2010 vyzvala k užší spolupráci s Čínou a vytvoření nového „trojúhelníku“ EU-USA-Čína. Bývalý ministr britský ministr zahraničí David Milliband taktéž dříve prohlásil, že je v zájmu Evropy, aby místo potenciální G2 fungovala G3 jako trio USA-EU-Čína.

³³ Godement, F., Parello-Plesner, J.(2011): Scramble for Europe, <http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR37_Scramble_For_Europe_AW_v4.pdf>.

2006 a 2010 došlo k nárůstu německého exportu do Číny o 95 % (v roce 2010 53,6 miliardy euro) a Čína je sedmá v pořadí zemí, kam Německo vyváží svoji produkci. V případě importu do Německa je již Čína největším německým obchodním partnerem – podílí se na německém importu 9,5 % (v roce 2010 76,5 miliardy euro). Nárůst je v tomto případě oproti roku 2006 53 %.³⁴

Čína se tak stává přímým aktérem evropské politiky. Sleduje přitom paralelně dva vzájemně propojené cíle: na jedné straně přispívat k záchraně eura jako měny, která je protiváhou americkému dolaru, což je pro Čínu důležité z hlediska jejího úsilí o „dedolarizaci“ světové ekonomiky a na straně druhé posilovat svůj ekonomický a politický vliv v jednotlivých členských zemích EU.³⁵

EU se ale bude muset vyrovnávat s vlivem a působením dalšího vlivného „nezápadního aktéra“ – Ruska. Vztahy s ním se bezprostředně dotýkají zajišťování vojenské, ekonomické a energetické bezpečnosti unie – stále se ale hledá funkční model vzájemné spolupráce mezi EU a oběma zeměmi.

Velmi citlivá je především otázka bezpečnosti. Rusko stojící mimo EU a NATO chce eliminovat stav, kdy má dojem, že je jako regionální i globální mocnost vyřazeno z rozhodovacích procesů v otázkách evropské a transatlantické bezpečnosti i přesto, že se podílí na jejím zajišťování (mj. spoluprací s USA a NATO při řešení konfliktu v Afghánistánu, spoluprací při řešení problému s iránským jaderným programem). Proto přišlo s návrhem na vytváření nového modelu evropské bezpečnostní architektury.

První kontury této strategie obsahoval jeho projev před poslanci německého Bundestagu a německými veřejnými činiteli v Berlíně 5. června 2008. V berlínském projevu Medveděv zmínil ideu vytvoření „panevropského bezpečnostního aktu“ a následovně na summitu EU-Rusko v témže měsíci v ruském Chanty-Mansijsku byla zmíněna možnost užší bezpečnostní spolupráce mezi EU a Ruskem, včetně možnosti podepsání smlouvy o celoevropské bezpečnosti. Medveděvův návrh byl postupně konkretizován – v jeho prvních variantách se například nepočítalo se začleněním USA a Kanady, v dalších variantách tomu tak bylo. Návrh byl poté prezentován jako bezpečnostní pakt pro oblast mezi Vancouverem a Vladivostokem. Finální návrh Smlouvy o celoevropské bezpečnosti byl zveřejněn v Moskvě 29. listopadu 2009.³⁶

Návrh smlouvy obsahuje pět klíčových tezí:

³⁴ Údaje podle Central European Weekly z 23.2. 2011 <<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/ceweekly/2011-02-23/germany-enhancing-trade-co-operation-emerging-economies>>.

Uvedené údaje jsou velmi důležité i pro Českou republiku vzhledem k její ekonomické provázanosti s Německem (ČR vyvezlo v roce 2010 do Německa produkci v objemu 29,6 miliardy euro a podílí se na německém importu 3,7%, na druhé straně dovezlo produkci v hodnotě 27,4 miliardy euro, což představuje 2,7 % německého exportu).

³⁵ Jedním z příkladů je postoj Německa k návrhu místopředsedu Evropské komise a evropského komisaře pro průmysl a podnikání Antonia Tajaniho ohledně vzniku orgánu EU, který bude dohlížet na zahraniční a především čínské investice do strategických evropských firem. Německo tento návrh odmítlo bezesporu v kontextu své rozšiřující se ekonomické spolupráce s Čínou.

³⁶ Projekt dogovora o jevropeskoj bezopasnosti, <<http://kremlin.ru/news/6152>>.

- bezpečnost v Evropě by měla být nedělitelná,
- signatáři smlouvy by neměli podnikat kroky na zajištění své bezpečnosti na úkor jiných,
- signatáři, kteří jsou součástí vojenských uskupení či aliancí by měli jednat plně v souladu s mezinárodními závazky v rámci Charty OSN, Závěrečného aktu z Helsinek a dalších mezinárodních smluv,
- signatáři by neměli připustit použití svého území k agresi proti jinému signatářskému státu,
- signatáři se zavazují konzultovat a vysvětlovat podle potřeby své kroky na vyžádání ostatních signatářů smlouvy.

V pozadí návrhu Smlouvy o celoevropské bezpečnosti jsou ale zřetelné tři základní cíle: nedopustit další rozšiřování Severoatlantické aliance, dát Rusku de facto stejnou váhu v rozhodování, jakou mají plnoprávní členové NATO, a zároveň oslabit úlohu NATO v rámci transatlantické i globální bezpečnosti. Ruské politické vedení si ale muselo být od počátku vědomo, že návrh smlouvy nebude ve stoprocentní podobě realizovatelný, šlo spíše o otevření debaty o ruském návrhu v Evropě, která bude Ruskem ovlivňována. Potvrzují to slova významného ruského politologa Sergeje Kortunova v jeho článku pro vlivný ruský zahraničněpolitický časopis *Meždunarodnaja žizň* s příznačným titulkem *Jednotná pravidla pro Euro-Atlantik*: „Ať je to jak chce, iniciativa Ruska o nové architektuře evropské bezpečnosti se nyní nachází v epicentru evropských politických debat. To je samo o sobě velkým úspěchem ruské diplomacie.“³⁷

Sergej Kortunov možná trochu přeháněl o „epicentru debat“, Rusům se ale skutečně podařilo debatu rozvířít a tím ukázat rozdíly mezi členskými státy NATO ve vztahu k Rusku a ruské politice. S tříletým odstupem od Medveděvova berlínského projevu se dá říci, že na jedné straně se k ruským návrhům poměrně vstřícně staví Německo, Francie a Španělsko, kdežto s odmítavou reakcí se ruský návrh setkal u Spojených států. Ministryně zahraničí Hillary Clintonová to jasně řekla ve svém projevu na semináři k přípravě nové strategické koncepce NATO 22. února 2010 ve Washingtonu: „Spojené státy nevidí potřebu nových smluv a věříme, že diskuze o evropské bezpečnosti mohou probíhat na stávajících fórech pro evropskou bezpečnost, jakými jsou OBSE nebo Rada NATO-Rusko.“³⁸ Ruský návrh byl odmítnut i v zemích střední Evropy (Česko, Polsko) a pochopitelně v pobaltských zemích. Přesto byl v červnu 2009 zahájen v rámci OBSE neformální dialog o ruských návrzích nového modelu euroatlantické bezpečnosti, tzv. Corfu proces.

Pro Rusko je ale v současnosti zásadní, že dochází k prohlubování politické, ekonomické a vojenské spolupráce se dvěma nejvýznamnějšími členskými státy EU Francií a Německem. Má to přitom spojitost i s naplňováním dalšího strategického cíle ruského politického vedení – ekonomické modernizace Ruska, která má vést k překonání jednostranné závislosti země na modelu „surovinové“ ekonomiky. Jak Německo, tak Francie přitom od posilování vztahů s Ruskem očekávají především významné ekonomické, ale také v neposlední řadě, i politické dividendy. Potvrzují to např. slova německého ministra zahraničních věcí Guida Westerwelleho, který prohlásil: „Vidíme v Rusku strategického partnera nejenom v ekonomických a obchodních vztazích. Potřebujeme partnerství i v dalších sférách:

³⁷ Kortunov, S. (2011): *Jedinyje pravila dlja Evro-Atlantiky*. *Meždunarodnaja žizň* 11/2009, s. 16.

³⁸ Clinton, H. (2010) *Remarks at the NATO Strategic Concept Seminar, February 22, 2010*
<<http://www.state.gov/secretary/rm/2010/02/137118.htm>>.

v ochraně klimatu, energetice, otázkách evropské bezpečnosti, především se to týká omezování zbrojení nebo řešení mezinárodních konfliktů, jako např. v případě Íránu“.³⁹

Německo i Francie mají skutečně v Rusku rozsáhlé ekonomické zájmy. Objem německých investic v Rusku dosáhl v roce 2010 20,2 miliardy dolarů a působí zde více jak 6 tisíc německých firem. Řada z nich, především těch velkých (E.ON, Ruhrgas, Daimler, Siemens, Volkswagen), se podílí na realizaci strategických energetických projektů (příkladem je plynovod Nord Stream), ale i projektů v oblasti automobilového průmyslu, železniční dopravy, komunálního hospodářství a regionálního rozvoje. Dalším impulsem pro německo-ruskou ekonomickou spolupráci může být vytvoření společného energetického podniku, o jehož vzniku na základě předběžné dohody o strategickém partnerství jedná ruský plynárenský gigant Gazprom a druhý největší německý energetický koncern RWE.

Francie se stejně jako Německo snaží intenzifikovat ekonomické vztahy s Ruskem. Jedná se např. o vzrůstající podíl francouzského energetického koncernu Total na těžbě ruského plynu nebo o spolupráci v kosmickém výzkumu. Předpokládá se též vstup francouzské společnosti Thales, částečně vlastněné státem, do privatizace státního vojenskoprůmyslového holdingu „Ruské technologie“.

Z vojenskopolitického a strategického hlediska jsou ale nejdůležitější dva uzavřené kontrakty: o prodeji dvou moderních francouzských výsadkových námořních plavidel typu Mistral Rusku (v objemu 1,7 miliardy dolarů)⁴⁰ a o výstavbě moderního střediska bojové přípravy ruských pozemních vojsk v Mulinu u Moskvy německou společností Rheinmetall (v objemu 398 milionů dolarů)⁴¹. Oba kontrakty představují prolomení určitého „bezpečnostního tabu“ mezi NATO/EU a Ruskem – dva významní členové obou uskupení dodávají Rusku moderní vojenskou technologii, přičemž v případě plavidel Mistral se jedná o největší prodej západní vojenské techniky do Ruska po skončení 2. světové války, resp. od založení Severoatlantické aliance v roce 1949.⁴²

O čem mohou tyto kontrakty i intenzivní ekonomická kooperace mezi Německem, Francií a Ruskem vypovídat? Jedná se jistě o ekonomický profit, který je zvláště důležitý v době ekonomické krize. Důležité jsou ale i strategické aspekty. Francouzská diplomacie tradičně považuje Francii a Rusko za opěrné pilíře evropské bezpečnosti, což vyplývá z toho, že obě země jsou jadernými mocnostmi na kontinentu. Německo pak kontraktem stvrzuje intenzivní ekonomické vztahy s Ruskem. Francie a Německo si ale také společně uvědomují, že spojení EU s Ruskem⁴³ může Unii pomoci obstát v sílící konkurenci ostatních globálních

³⁹ <<http://www.dwelle.de/dw/article/0,4997826,00.html>>.

⁴⁰ Plavidlo typu Mistral je schopno přepravovat plně vyzbrojenou jednotku na úrovni praporu (450 vojáků, 40 tanků a 16 těžkých vrtulníků). Plavidla budou stavěna francouzsko-ruským konsorciem ve francouzské loděnici Saint Nazare. První plavidlo má být Rusku dodáno koncem roku 2013/počátkem roku 2014 a druhé o rok později.

⁴¹ Středisko bojové přípravy pozemních vojsk bude určeno k výcviku a cvičením na úrovni brigády, mj. s použitím 3D simulátorů. Do používání bude předáno v roce 2014.

⁴² Příznačné přitom je, že na oba kontrakty nikterak oficiálně nereagovaly ani Spojené státy – zřejmě s vědomím toho, že by bylo kontraproduktivní vyvolávat další spory uvnitř NATO, což by mohlo komplikovat operace v Libyi a Afghánistánu a také s ohledem na „reset“ v rusko-amerických vztazích.

⁴³ V tomto kontextu se pak jeví jako logický společný rusko-německý návrh z června 2010 na vytvoření politického a bezpečnostního výboru EU-Rusko, který lze považovat za reakci na Medveděvem předloženou Smlouvu o celoevropské bezpečnosti. Rusko-německý návrh zvýrazňuje význam diskuze o problémových

aktérů, zvláště pak v situaci, kdy Spojené státy budou stále více ztrácet o Evropu zájem a na globální úrovni bude posilovat Čína. Naopak pro Rusko platí, že spojenectví s EU může být důležitým faktorem vyvažujícím stále sílící vliv Číny, která je i přes oficiálně deklarované „strategické spojenectví“ vyzyvatelem Ruska v globálním soupeření, mj. s ohledem k jeho geografické poloze a demografické situaci.

Vztah k Rusku nicméně štěpí a bude štěpit Evropskou unii a její společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, stejně tak jako NATO. I přes zkratkovitost zde může platit proslulé dělení na „starou“ a „novou“ Evropu, jehož autorem je bývalý americký ministr obrany Donald Rumsfeld. „Nová Evropa“ – bývalé socialistické země nebo součásti SSSR – stále považují Rusko za potenciální hrozbu. To je ale dnes vzdálené skutečné realitě. Rusko má celou řadu vlastních politických, ekonomických, sociálních i národnostních problémů, které mu znemožňují být skutečnou relevantní hrozbou, a navíc je s Evropou svázáno zásadním ekonomickým poutem – potřebuje stabilního odběratele svých surovin, zejména ropy a plynu, jako svých jediných ekonomicky konkurenceschopných komodit, a tím i zdroje příjmů do státního rozpočtu.

Evropskou unii a NATO ale štěpí i vztah ke Spojeným státům a jejich roli při zajišťování transatlantické bezpečnosti. Především tradičně proamericky orientovaná Velká Británie spolu se státy „nové Evropy“ viděla a stále částečně vidí ve Spojených státech klíčového bezpečnostního spojence, který jim má garantovat bezpečnost. Realitou ale je, že Spojené státy tváří v tvář novým geopolitickým realitám (růst Číny) i vlastním bezpečnostním (účast ve dvou konfliktech v Iráku a Afghánistánu) i ekonomickým (dopady ekonomické krize) problémům nastolují jiné pořadí svých zahraničněpolitických a bezpečnostních priorit, než tomu bylo v letech studené války a v necelém dvacetiletí již zmiňované „unipolarity“. Patří sem bezpochyby snaha o užší bezpečnostní spolupráci s Ruskem, která se týká celé řady klíčových globálních bezpečnostních agend – evropské protiraketové obrany, iránského jaderného programu nebo Afghánistánu. Zároveň je i ve střednědobé perspektivě neudržitelné, aby Spojené státy zajišťovaly evropskou bezpečnost tím, že se budou podílet 75 % na pokrytí rozpočtu Severoatlantické aliance.

Signálem, že se Spojené státy stávají „evropskou mocností na částečný úvazek“, byla i libyjská operace NATO proti režimu plukovníka Kaddáfího. Spojené státy fakticky odmítly aktivní účast ve svém třetím válečném konfliktu v muslimském světě po 11. září 2001, neboť ho pokládaly za intervenci na obranu hodnot a nikoliv zájmů, která je sice možná, ale nikoliv potřebná. NATO se tak poprvé ve své historii ocitlo bez vedoucí úlohy světové supervelmoci, která byla iniciátorem i osou existence této organizace. Alianční operace v Libyi s klíčovou rolí Francie a Velké Británie sice pomohla povstaleckým silám svrhnout Kaddáfího režim, nicméně sama operace ukázala i nemalé problémy aliance. Pouze 8 z jejích 28 členů se zúčastnilo bojových akcí v Libyi. Německo jako jeden z klíčových evropských členů NATO se od konfliktu fakticky distancovalo, což vyplývalo i z toho, že se v Radě bezpečnosti OSN zdrželo při hlasování o rezoluci autorizující libyjskou operaci. Na rozdíl od operací v Iráku a

otázkách v oblasti bezpečnosti s tím, že tato diskuze by měla být vedena na ministerské úrovni – členy výboru by měli být ministři zahraničních věcí členských států EU a Ruska spolu s vysokou představitelkou EU pro zahraniční a bezpečnostní politiku. Cílem tohoto výboru má být vytvoření pravidel pro spolupráci při řešení konfliktů, vojenskými i civilními nástroji. Návrh byl konzultován i s Francií.

Afghánistánu se jí vůbec nezúčastnily státy „nové Evropy“, včetně Polska (valným dílem ovšem vzhledem k tomu, že jim to neumožnil stav armád postižených rozpočtovými restrikcemi). Problémy nastaly i v průběhu operace, kdy se projevil deficit některých vojenských zdrojů a kapacit⁴⁴ i u jediných skutečných evropských vojenských mocností Francie a Velké Británie (též omezovaných rozpočtovými restrikcemi)⁴⁵. Zmíněné deficity nakonec musely částečně v libyjské operaci vykrýt Spojené státy.

Je tak zjevné, že pokud se EU chce do budoucna obejít bez americké podpory, může tak učinit pouze v případě, že bude mít k dispozici společné středisko operačního velení – evropský generální štáb. Tato idea je silně podporována Francií a také Polskem – odmítnuta byla ovšem Velkou Británií a otevřenou otázkou je postoj Německa. „Evropeizace“ evropské bezpečnosti a obrany se ale postupně stává kategorickým imperativem. Mj. i proto, že Evropa bude muset v následujících letech koordinovaně čelit turbulentní situaci v bezprostřední blízkosti Evropy – v arabském světě, který prochází vlnou revolt a nepokojů proti autokratickému a diktátorskému statu quo, trvajícím několik desetiletí. Od Evropy to bude vyžadovat nejen hospodářskou a politickou podporu změn, ale též efektivní poskytování humanitární a rozvojové pomoci. Nedá se vyloučit ani vysílání a zásahy vojenských a policejních sil, např. pokud bude nutné čelit silným migračním vlnám. Na Spojené státy se v tomto směru již Evropa nebude moci příliš spoléhat.

Svět bez supervelmocí?

Načrtnutý obraz často rozporných a protichůdných změn v globální mocenské architektuře a vývojových trendů v politice klíčových světových mocností přináší jednu zásadní otázku: nemůže se stát, že se po čtyřiceti letech bipolarity po konci druhé světové války, necelých dvou dekádách „unipolarity“ po konci studené války postupně dostáváme do určitého globálního mocenského vakua?

Spojené státy jsou především pod tíhou ekonomických problémů nuceny postupně ustupovat ze své pozice jediné globální supervelmoci. Stávající prezident Barack Obama má proti svým předchůdcům mnohem omezenější prostor k tomu, aby mohl s jistotou prohlásit, že Spojené státy zasáhnou, kdekoliv to bude na světě potřeba, a použijí k tomu veškeré politické, ekonomické a vojenské prostředky, které mají k dispozici. Tento závěr bude platit i pro jeho nástupce. I on bude muset vycházet z toho, že největší hrozbu americké bezpečnosti představuje rozpočtový deficit, což dnes uznávají i ti, kdo velí americké armádě nebo řídí americké zpravodajské služby.⁴⁶

Čína sice stále prochází již čtvrté desetiletí dramatickým ekonomickým růstem. Její ekonomická síla je minimálně ve střednědobém horizontu neotřesitelná, stále je ale v mnoha aspektech rozvojem zemí s velkými sociálními a ekonomickými protiklady, které mohou být

⁴⁴ Jednalo se např. o nedostatek munice, prostředků na doplňování paliva za letu, bezpilotních letounů a protiradarových střel.

⁴⁵ Např. Francie má do roku 2014 snížit plánovaný vojenský rozpočet o 10 %, o 7,5 % má snížit do roku 2016 vojenský rozpočet Velká Británie.

⁴⁶ Bývalý ředitel národní zpravodajské služby Spojených států Dennis Blair na slyšení v americkém Kongresu 12. února 2009 označil ekonomickou a finanční krizi za hlavní hrozbu národní bezpečnosti Spojených států.

zdrojem nemalých společenských tenzí. Proto je také obezřetná před přebíráním širší globální odpovědnosti – prioritou pro ni zůstává asijský region.

Evropská unie potýkající se s ekonomickou krizí řeší klíčovou otázku své budoucnosti: jakou podobu bude mít současné jádro evropského integračního projektu – eurozóna – a jaký bude v této souvislosti osud eura. Síly jí pak budou zbývat spíše na regionální než globální angažmá: na jih (severní Afrika, arabský svět) a východ (vztahy s Ruskem a jeho modernizace, země „východního partnerství“).

Další velcí aktéři mají také hlavně „regionální potenciál“. Rusko je sice globální surovinovou velmocí, jeho závislost na surovinové ekonomice je ale až fatální. Problémem je pro něj příliš málo obyvatel v obrovské zemi, navíc s perspektivou, že se jejich počet bude zmenšovat. Rusko si zachovalo instinkt „myslet globálně“ z doby existence SSSR, aniž by ale mělo dostatek prostředků, jak ho promítnout do praktické politiky. Indie, budoucí nejlidnatější země světa má velký potenciál, ale také mnoho vnitřních problémů – potřebuje stabilizovat politický systém a reformovat příliš komplikovaný a hierarchický systém ekonomický, problémem je i stále velká míra společensky devastující chudoby. Brazílie je pak nespornou jihoamerickou mocností s dynamickým ekonomickým vývojem, ale i řadou ekonomických problémů.

Odpovědí na výše položenou otázku může být konstatování, že globální mocenské vakuum i přes mnohé uvedené „slabé“ stránky klíčových mocností zatím nehrozí. Pojistkou je jejich vzájemná ekonomická provázanost, která se projevuje především komunikací v rámci G-20. Ale i ona může mít své limity, třeba při prohloubení (a možných devastujících účincích) dopadů další vlny (či vln) ekonomické krize. Pak by třeba mohl nastoupit formát G-0, tedy stav globální politické, ekonomické a bezpečnostní anarchie. Zatím je to (snad) pouze scénář (či spíše divoká karta). Stoprocentně ho ale vyloučit nelze.

Česká republika v nových globálních reáliích: „více Evropy“ a hlubší reflexe nezápadních aktérů

České republice se po skončení studené války podařilo i přes všechny politické, ekonomické a sociální problémy stát se součástí Západu, který stále výrazně ovlivňuje světové dění. Zároveň je ale konfrontována s turbulentním vývojem v Evropě i ve světě, který koriguje i někdejší částečně idealizované představy o „konci českých dějin“ v podobě definitivního a bezproblémového zajištění ekonomické prosperity a bezpečnosti garantovaného vstupem do NATO (1999) a Evropské unie (2004). Obě nejsilnější organizace Západu jsou ale vystaveny dopadům ekonomické krize, růstu globálního vlivu silných nezápadních aktérů (BRICS) a rekonfiguraci globálních politických priorit Spojených států. Politika EU a NATO se pod vlivem těchto faktorů bude měnit, a to i tak, jak by české politické elity v době našeho vstupu nepředpokládaly (např. oslabení role NATO a evropeizace bezpečnostní politiky jako přímý důsledek urychlení evropského integračního procesu). Nicméně pro stát, který zaujímá 0,05 % zemského povrchu, na jehož území žije 0,15 % světové populace, jenž se na globálním HDP podílí 0,352 % a jehož ekonomika je zásadně ekonomicky závislá na svém exportu (poměr exportu k HDP dosahuje 80 %), v podstatě neexistuje žádná jiná alternativa, než se v zájmu udržení vlastního rozvoje a prosperity adaptovat na nové integrační evropské trendy a šířeji

na změny v politice celého Západu. Především „více Evropy“ v praktické politice může Českou republiku udržet jako relevantního a rovnoprávného aktéra uvnitř entity, která je a bude schopná obstát v rostoucím se globálním soutěžení o politický, ekonomický a bezpečnostní vliv – Evropské unii. Za všechno v tomto směru vypovídá současný podíl EU na globálním HDP: 20,45 %. Na druhé straně bude i pro Českou republiku nutné více se přizpůsobit novým globálním realitám a hledat nové cesty ekonomické a politické spolupráce se silnými nezápadními aktéry, především zeměmi BRICS, a tak i částečně diverzifikovat svoje exportní portfolio. Bude to ale vyžadovat i „mentální“ posun v životě české společnosti – hlubší vnímání růstu politického, ekonomického i kulturního vlivu „nezápadních aktérů“ promítajícího se např. do diplomacie (nejen ekonomické), ale i do systému vzdělávání (vzrůst významu teritoriálních studií vztahujících se k nezápadním aktérům, včetně výuky jazyků). Adaptabilita země a jejích politických elit k novým globálním realitám bude tím, co rozhodne o postavení ČR, její ekonomické prosperitě a bezpečnosti v dlouhodobějším horizontu.

Literatura

- Balabán, M. (2008): Megatrendy světového vývoje. Praha, Prague Social Science Studies, Filozofická fakulta UK, Fakulta sociálních věd UK, <http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/281_031%20-%20Balaban.pdf>, 52 s.
- Balabán, M. (2008): Vnitřní, zahraniční a bezpečnostní politika Ruské federace v závěru první dekády XXI. století a její předpokládaný vývoj. Praha, Prague Social Science Studies, Filozofická fakulta UK, Fakulta sociálních věd UK, <<http://publication.fsv.cuni.cz/publication.php?id=4913>> , 36 s.
- Balabán, M. (2008): Zahraniční a bezpečnostní politika Ruské federace v závěru první dekády 21. století a její předpokládaný vývoj, *Vojenské rozhledy*, 17 (49) č. 4/2008, s. 79-93
- Balabán M., Potůček M. (2009): Aktuální stav a perspektivy globálního vládnutí, *The Science for Population Protection*, číslo 1/2009, <<http://www.population-protection.eu/current-state-and-prospects-global-governance>>
- Balabán, M., Rašek A. (2010): Nezápadní aktéři světové bezpečnosti. *Karolinum* 2010, 133 s.
- Balabán M., (2010): Europe and the United States in the 'Asian' 21st Century: the Political, Economic and Security Context, *Central European Journal of International & Security Studies*, <<http://cejiss.org/articles/vol4-1/balaban/>>, s. 162-182
- Balabán, M. (2010): NATO a Rusko na konci první dekády 21. století: Nedůvěra, společné zájmy, spolupráce?, *Vojenské rozhledy*, 19 (51) č.4/2010, s. 89-99
- Balabán, M., Kašík, J., Stejskal L., Rašek, A. (2010): Tři scénáře o budoucnosti světa, EU, ČR, *The Science for Population Protection*, číslo 2/2010, http://www.population-protection.eu/attachments/037_vol2n2_balaban_kasik_stejskal_rasek.pdf, 23 s.
- Balabán, M. (2011): Noví globální a regionální aktéři a světová a evropská bezpečnost, *Vojenské rozhledy*, 20 (52) č.2/2011, s. 30-37
- Balabán, M., Potůček, M., Rašek, A.,(2011): CESES Global Emerging Issues, Report elaborated for CENTRA Technology, Inc., Arlington, USA, June 2011, 47 s.
- Bělov, L. (2010): Rossija-Germanija:Partněrstvo vo imja moděrnizaciji, *Meždunarodnaja Žizň*, číslo 7/2010, s. 77-88

- Blackwill, D.R. (2009) : The Geopolitical Consequences of the World Economic Recession – A Caution. RAND Occasional Paper. <http://www.rand.org/pubs/occasional_papers/2009/RAND_OP275.pdf> . 7 s.
- Global Trends 2025: A Transformed World. The National Intelligence Council's 2025 Project (2008). <http://www.dni.gov/nic/PDF_2025/2025_Global_Trends_Final_Report.pdf>, 99 s.
- Grant, Ch. (2009): Is Europe doomed to fail as power? London. Centre for European Reform, <http://www.cer.org.uk/pdf/essay_905.pdf>, 34 s.
- Grant, Ch. (with Barysch, K.) (2008): Can Europe and China Shape a New World Order? London. Centre for European Reform, <http://www.cer.org.uk/pdf/p_837.pdf>, 59 s.
- Grant, Ch. (with Valasek, V.) (2007): Preparing for the multipolar World: European foreign and security policy in 2020. London. Centre for European Reform – EU 2020 essay, 36 s.
- Haass, N. R. (2008): The Age of Nonpolarity. Foreign Affairs, May/June 2008, <<http://www.foreignaffairs.org/20080501faessay87304/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity.html>>
- International Strategic Studies No. 1 (2010), China Institute for International Strategic Studies, 114 s.
- International Strategic Studies No. 2 (2010), China Institute for International Strategic Studies, 106 s.
- Khanna P. (2008): The Second World. New York. Random House 2008. 496 s.
- Krastev, I., Leonard, M.(2010): The Spectre of A Multipolar Europe. London. European Council on Foreign Relations, <http://ecfr.eu/page/-/documents/FINAL%20VERSION%20ECFR25_SECURITY_UPDATE_AW_SINGLE.pdf>, 74 s.
- Leonard, M. (2007): Divided World: The struggle for primacy in 2020, London, Centre for European Reform, 54 s.
- Mahbubani. K. (2008) The New Asian Hemisphere: The Irresistable Shift of Global Power to the East. Public Affairs 2008, 336 s.
- Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project (2004). <http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020.html>, 123 s.
- Penttilä, R. (2009): Multilateralism light. The rise of informal international governance. London. Centre for European Reform, <http://www.cer.org.uk/pdf/penttila_essay_july09.pdf>, 42 s.
- Primakov, E. (2009): Mir bez Rossiji? Moskva. Rossijskaja gazeta 2009, 239 s.
- The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025 (2006). Paris, European Union Institute for Security Studies 2006, <<http://www.iss-eu.org/books/NGP.pdf>>, 250 s.
- Strategic Panorama 2009/2010 (2010). Madrid, Spanish Institute For Strategic Studies 2010, 230 s.
- Valasek, T. (2011): What Libya says about the future of the transatlantic alliance. London. Centre for European Reform, <http://www.cer.org.uk/pdf/essay_libya_july11.pdf>, 5 s.
- Wall, S., Goldberger, J. (2007): America and Europe: Moving Towards 2020. Oxfordshire, Alden Press, 2007, 64 s.
- Zakaria, F. (2010): Postamerický svět. Praha. Academia, 2010, 249 s.
- Zakaria, F. (2011): Are America's Best Days Behind Us?, Time, 3. 3. 2011, <<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,2056723,00.html>>.

Seznam WP (Working Papers) zpracovaných v rámci programu bezpečnostního výzkumu České republiky v letech 2010 – 2015 (BV II/2 – VS) Identifikační kód: VG20102013009 „Trendy, rizika a scénáře bezpečnostního vývoje ve světě, Evropě a ČR – dopady na bezpečnostní politiku a bezpečnostní systém ČR“.

- **WP1 Východiska přípravy aktualizované bezpečnostní strategie ČR 2011**
Miloš Balabán – Antonín Rašek
- **WP2 Noví globální a regionální aktéři světové a evropské bezpečnosti**
Miloš Balabán
- **WP3 Strategické dokumenty a rozpočtová politika české vlády po roce 1998**
Bohuslav Pernica
- **WP4 Bezpečnostní systém ČR a nutnost jeho adaptace na rostoucí komplexitu hrozeb**
Libor Stejskal
- **WP5 Strategické řízení zajišťování obrany České Republiky - součást zajišťování bezpečnosti státu**
Vladimír Krulík
- **WP6 Co je Strategie? Konceptualizace pojmu a model pro využití v bezpečnostní strategii ČR**
Jan Ludvík – Luděk Moravec
- **WP7 Stav a trendy zajišťování bezpečnosti kosmického prostoru**
Vladimír Šilhan
- **WP8 Systém komplexního řízení bezpečnosti ČR - východisko pro modernizaci bezpečnostního systému**
Antonín Rašek
- **WP9 Aktuální problémy ochrany kritické infrastruktury**
Martin Bílek
- **WP10 Politika celkových sil a otázka budování vojenské a nevojenské milice v České republice**
Bohuslav Pernica
- **WP11 Transformace globální moci a vlivu: Politická, ekonomická a bezpečnostní dimenze**
Miloš Balabán